

Sociaaleconomische Status en Externaliserende Gedragsproblematiek

Verklaring van de Relatie aan de Hand van de Mediator Sociale Ouderlijke Betrokkenheid

Nadine G.C. van Huffelen

s1166336

Universiteit Leiden

2013-2014

Bachelorscriptie Pedagogische Wetenschappen (Orthopedagogiek)

Eerste begeleider: Dr. M. van Geel

Tweede begeleider: F. Toprak, MSc

Voorwoord

Gedurende het najaar van 2013 en het voorjaar van 2014 heb ik deelgenomen aan het bachelorproject ‘Veilig Huis’ van de afdeling Orthopedagogiek van de Universiteit Leiden. In samenwerking met 21 andere studenten heb ik data verzameld en vervolgens een individueel onderzoek gedaan. In mijn onderzoek heeft de vraag centraal gestaan naar de mediërende rol van sociale ouderlijke betrokkenheid in de relatie tussen sociaaleconomische status en externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen. Het schrijven van deze scriptie is een proces van vallen en opstaan geweest, wat uiteindelijk heeft geleid tot het eindproduct dat u nu in handen heeft. Er zijn veel personen die ik hiervoor dank verschuldigd ben, waarvan ik er enkele persoonlijk wil noemen. Ten eerste wil ik mijn scriptiebegeleider Fatih Toprak hartelijk danken, omdat hij mij met opbouwende kritiek en oneindige behulpzaamheid heeft bijgestaan. Ten tweede gaat mijn dank uit naar mijn vriendin en studiegenoot Lilian, omdat het afleggen van de huisbezoeken met haar interessant, leerzaam en gezellig was en omdat ik het sparren over onze scripties erg heb gewaardeerd. Ten derde ben ik de ouders en kinderen die hebben deelgenomen aan het onderzoek erg dankbaar. Zonder hun gastvrijheid en interessante verhalen was het niet mogelijk geweest deze scriptie te schrijven. Ten slotte wil ik mijn lieve vriend Stefan niet ongenoemd laten, omdat hij mij met raad en daad fantastisch heeft bijgestaan.

Hendrik-Ido-Ambacht, april 2014

Abstract

Uit eerder onderzoek is gebleken dat kinderen met een lage sociaaleconomische status (SES) meer gedragproblematiek vertonen. In het huidige onderzoek werd onderzocht of sociale ouderlijke betrokkenheid als mediator kan fungeren in de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek. Daarnaast werden de verbanden tussen deze drie variabelen onderzocht. In totaal hebben 102 overwegend Nederlandse kinderen (47 jongens en 55 meisjes) met hun ouder deelgenomen aan het onderzoek. Bij deze respondenten is de *Family Affluence Scale*, de *Child Behavior Checklist* en de *Alabama Parenting Questionnaire* afgenomen. Uit de correlatieanalyses bleek dat er geen significante verbanden waren tussen de variabelen SES, externaliserende gedragsproblematiek en sociale ouderlijke betrokkenheid. De regressieanalyses toonden aan dat er eveneens geen mediërende rol van sociale ouderlijke betrokkenheid was in de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek. Hoewel de rol van sociale ouderlijke betrokkenheid in het huidige onderzoek niet is bewezen, blijft het van belang om wetenschappelijk vervolgonderzoek te doen naar deze ouderschapsfactor en andere ouderschapsfactoren, met inachtneming van de beperkingen van het huidige onderzoek.

Sleutelwoorden: sociaaleconomische status, externaliserende gedragsproblematiek, sociale ouderlijke betrokkenheid, kinderen

Effect van Sociale Ouderlijke Betrokkenheid in de Relatie tussen Sociaaleconomische Status
en Externaliserende Gedragsproblematiek

Hoewel Nederland een welvarend land is, zijn er sinds 2007 ruim 100.000 arme kinderen bijgekomen (Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], 2013a). Naast het feit dat arme kinderen vaak te kampen hebben met een slechte lichamelijke gezondheid (Bradley & Corwyn, 2002), hebben zij een grotere kans op de ontwikkeling van gedragsproblematiek (Bigelow, 2006; Patterson, Kupersmidt, & Vaden, 1990). Reeds decennialang is er overeenstemming over het negatieve verband tussen sociaaleconomische status (SES) en de ontwikkeling van gedragsproblematiek bij kinderen (Bigelow, 2006; Emerson & Hatton, 2007; Farrington, 1978, 1991; Rutter, 1981). Hoewel er geen consensus bestaat over de definitie van SES (Bradley & Corwyn, 2002), wordt dit begrip vaak opgevat als een combinatie van materiële omstandigheden, vaardigheden, kennis, status en macht van mensen (Bourdieu, 1986). In veel studies wordt SES afgelezen aan opleiding, inkomen en beroepsniveau van ouders (American Psychological Association, 2013; Verhulst, 2008).

In navolging van de *social learning theory* is uit diverse onderzoeken gebleken dat naast SES ook opvoedgedrag van ouders in verband staat met de ontwikkeling van gedragsproblematiek bij kinderen (Aker, 1985; Beyers, Bates, Pettit, & Dodge, 2003; Brubaker & Szakowski, 2000; Dishion & McMahan, 1998; Shaffer, Lindheim, Kolko, & Trentacosta, 2013). Zo wordt een hogere ouderlijke betrokkenheid geassocieerd met verminderde gedragsproblematiek bij kinderen (Fantuzzo, McWayne, Perry, & Childs, 2004). Onder ouderlijke betrokkenheid wordt in dit onderzoek een scala aan ouderlijke gedragingen verstaan, dat van invloed is op de sociale ontwikkeling van kinderen (Epstein, 1995; Fantuzzo, Davis, & Ginsburg, 1995).

In het huidige onderzoek staat de volgende vraag centraal: Wat is het effect van sociale ouderlijke betrokkenheid in de relatie tussen sociaaleconomische status en

externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen van zes tot en met tien jaar? Omdat de rol van ouderlijke betrokkenheid in de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek onderbelicht is in de literatuur, is het interessant om hier nader op in te gaan. Daarnaast is het zo dat onderzoeken die wel op ouderlijke betrokkenheid gericht zijn, met name betrekking hebben op schoolse ouderlijke betrokkenheid en niet op sociale ouderlijke betrokkenheid. Tevens hebben onderzoeken die gericht waren op ouderlijke betrokkenheid voornamelijk betrekking op kleuters of adolescenten (Fantuzzo et al., 2004), terwijl het huidige onderzoek gericht is op basisschoolleerlingen. Mocht het effect van sociale ouderlijke betrokkenheid in de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek bevestigd worden, kunnen (preventieve) interventies voor risicogroepen hulp bieden om te voorkomen dat kinderen (verdere) externaliserende gedragsproblematiek ontwikkelen. Mocht dit effect niet bevestigd worden, is het van belang om andere aspecten van ouderlijk gedrag nader te onderzoeken bij gezinnen met een lage SES om gedragsproblematiek te voorkomen of te verminderen.

Sociaaleconomische Status en Externaliserende Gedragsproblematiek

Het begrip gedragsproblematiek is te onderscheiden in externaliserende gedragsproblematiek en internaliserende gedragsproblematiek. Onder externaliserende gedragsproblematiek vallen negatieve gedragingen die gericht zijn op andere mensen of objecten, waarbij vaak sprake is van woede en agressie (Eisenberg et al., 2001; Kovacs & Devlin, 1998). Het begrip internaliserende gedragsproblematiek wordt gedefinieerd als negatieve gedragingen die gericht zijn op de persoon zelf, zoals angst en depressie (Eisenberg et al., 2001; Kovacs & Devlin, 1998). Het huidige onderzoek zal gericht zijn op de eerstgenoemde variant, namelijk externaliserende gedragsproblematiek.

In de jaren negentig van de vorige eeuw is al uit onderzoek gebleken dat ouders van kinderen die in armoede opgroeien meer gedragsproblematiek rapporteren bij hun kinderen

(Brooks-Gunn & Duncan, 1997; Dodge, Pettit, & Bates, 1994). Zo scoren kinderen van ouders met een laag inkomen en een lage opleiding hoger qua problemen dan kinderen van ouders met een hoog inkomen en een hoge opleiding (Kalff et al., 2001). Ook in onderzoek waarin het inkomen van ouders centraal stond, is de conclusie dat een gemiddeld lager inkomen van ouders in relatie staat tot de ontwikkeling van gedragsproblematiek bij kinderen (Linver, Brooks-Gunn, & Kohen, 2002). Zodoende blijkt SES een goede voorspeller te zijn voor de ontwikkeling van gedragsproblematiek bij kinderen (Boyle & Lipman, 2002).

Er zijn tevens onderzoeken waarin onderscheid gemaakt werd tussen internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek. Hoewel een lage SES leidt tot zowel internaliserende als externaliserende gedragsproblematiek, is de relatie met externaliserende gedragsproblematiek beduidend sterker (Amone, 2009). Kinderen die opgroeien bij ouders met een laag inkomen vertonen meer hyperactiviteit en hebben meer conflicten met leeftijdsgenoten dan kinderen waarvan de ouders een hoger inkomen hebben (McLeod & Shanahan, 1993).

Sociaaleconomische Status en Sociale Ouderlijke Betrokkenheid

Bevindingen uit onderzoeken die gericht zijn op de relatie tussen SES en ouderlijke betrokkenheid zijn niet eenduidig, vanwege verschillen in inzicht met betrekking tot de definitie van ouderlijke betrokkenheid (Denessen, Slegers, Driessen, & Smit, 2001; López, 2001). In de meeste onderzoeken heeft ouderlijke betrokkenheid betrekking op de cognitieve of educationele ontwikkeling en niet op de sociale ontwikkeling van het kind, in dit onderzoek aangeduid als sociale ouderlijke betrokkenheid (Denessen et al., 2001). Aangezien het effect van sociale ouderlijke betrokkenheid in relatie tot SES onderbelicht is in de literatuur, zal het huidige onderzoek zich hierop richten. Voorbeelden van activiteiten die sociale ouderlijke betrokkenheid aangeven, zijn het kind voorzien in de basisbehoeften, interesse tonen in (hobby's en vriendjes van) het kind en het kind betrekken bij gezinsactiviteiten (Epstein,

1995; Frick, Christian, & Wootton, 1999).

Hoewel de meeste ouders betrokken zijn bij hun kinderen, varieert de mate van betrokkenheid (Reynolds, 1992; Shun-Wing, 2000; Tett, 2004). Uit het merendeel van de onderzoeken naar ouderlijke betrokkenheid blijkt een positief verband tussen SES en ouderlijke betrokkenheid (Bakker, Denessen, & Brus-Laeven, 2007; Finders & Lewis, 1994; Kirkhaug, Drugli, Klöckner, & Mørch, 2013). Stoep, Bakker en Verhoeven (2001) stellen echter dat juist ouders met een lage SES meer betrokkenheid vertonen dan ouders met een hoge SES. Het nadeel van bovenstaande conclusies is dat deze voornamelijk betrekking hebben op schoolse ouderlijke betrokkenheid, terwijl het huidige onderzoek zich richt op sociale ouderlijke betrokkenheid.

Van de onderzoeken naar ouderlijke betrokkenheid zijn slechts enkele gericht op zowel schoolse ouderlijke betrokkenheid als op sociale ouderlijke betrokkenheid. Een van deze onderzoeken heeft uitgewezen dat ouders met een hogere opleiding wel meer schoolse betrokkenheid, maar niet meer sociale betrokkenheid vertonen dan ouders met een lagere opleiding (Fantuzzo, Tighe, & Childs, 2000). Hoewel Fantuzzo et al. (2000) geen verband vonden tussen opleidingsniveau van de ouder en de mate van sociale ouderlijke betrokkenheid, is het aannemelijk dat dit verband wel bestaat. Ouders met een lagere SES hebben namelijk veel zorgen die ouders met een hogere SES niet hebben (McLoyd, 1998). Zo stelt het *family stress model* dat ouders met een lagere SES meer stress ervaren en daardoor inadequate opvoedingsstrategieën ontwikkelen, waaronder een gebrekkige sociale ouderlijke betrokkenheid (Conger et al., 1992; Institute for Social and Behavioral Research Iowa State University, z.j.). Daarnaast moeten ouders met een lage SES harder werken om rond te komen, wat kan resulteren in minder tijd voor en betrokkenheid bij de kinderen (McLoyd, 1998).

Sociale Ouderlijke Betrokkenheid en Externaliserende Gedragsproblematiek

Ouderlijke betrokkenheid kan zowel een positieve als een negatieve invloed hebben op de ontwikkeling van gedragsproblematiek bij kinderen (Frick et al., 1999). Wanneer kinderen opgroeien in een gezin met ‘overbetrokken’ ouders, is de kans op de ontwikkeling van gedragsproblematiek groter (Aunola & Nurmi, 2005). Aan de andere kant kan opgroeien in een omgeving waar sprake is van positieve ouderlijke betrokkenheid de ontwikkeling van gedragsproblematiek voorkomen of verminderen (Bean, Barber, & Crane, 2006; Beyers et al., 2003; Frick et al., 1999).

Onderzoek bij kinderen tussen de 10 en 13 jaar heeft uitgewezen dat er geen verband is tussen ouderlijke betrokkenheid en gedragsproblematiek bij kinderen (Gaertner, Fite, & Colder, 2010). De meeste studies wijzen echter uit dat er een negatief verband is tussen ouderlijke betrokkenheid en externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen (Amato & Rivera, 1999; Fantuzzo et al., 2004; Pearce, Jones, Schwab-Stone, & Ruchkin, 2003; Reitz, Deković, & Meijer, 2006). Zo blijkt uit onderzoek bij adolescenten dat ouderlijke betrokkenheid negatief samenhangt met externaliserende gedragsproblematiek (Reitz et al., 2003). Omdat ouders met een hogere mate van sociale betrokkenheid kinderen hebben met minder gedragsproblematiek, kan sociale ouderlijke betrokkenheid dienen als protectieve factor voor externaliserende gedragsproblematiek (Pearce et al., 2003). Ook uit een tweelingstudie blijkt dat positieve ouderlijke betrokkenheid gerelateerd is aan verminderde externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen (Boeldt et al., 2012). Deze conclusie geldt eveneens voor kinderen met ADHD en andere gedragsproblemen, aangezien zij ook minder externaliserende gedragsproblematiek vertonen naarmate de sociale ouderlijke betrokkenheid toeneemt (Kong & Carta, 2011). Als kinderen ouder worden, neemt de ouderlijke betrokkenheid af, maar een zekere mate van ouderlijke betrokkenheid blijft het risico op gedragsproblematiek verminderen (Frick et al., 1999).

Huidig Onderzoek

In de literatuur is het mediërende effect van sociale ouderlijke betrokkenheid in de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek bij basisschoolleerlingen onderbelicht. In het huidige onderzoek wordt daarom geprobeerd om hierover meer kennis te ontwikkelen, door antwoord te zoeken op de vraag: Wat is het effect van sociale ouderlijke betrokkenheid in de relatie tussen sociaaleconomische status en externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen van zes tot en met tien jaar? Om deze relatie te onderzoeken, zal gebruik worden gemaakt van drie subvragen, die de hoofdvraag zullen ondersteunen. Ten eerste zal onderzocht worden wat het verband is tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen. Te verwachten valt dat de bestaande literatuur bevestigd wordt en dat er zodoende een negatief verband blijkt te zijn tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek (Dodge et al., 1994; Boyle & Lipman, 2002; Linver et al., 2002).

Ten tweede zal onderzocht worden wat het verband is tussen SES en sociale ouderlijke betrokkenheid. Aangezien uit de literatuur blijkt dat ouders met een lagere opleiding meer stress ervaren, inadequate opvoedingsstrategieën hanteren, (Conger et al. 1992; Institute for Social and Behavioral Research Iowa State University, z.j.) en harder moeten werken (McLoyd, 1998), wordt verwacht dat deze factoren zullen leiden tot een verminderde mate van ouderlijke betrokkenheid in vergelijking met ouders met een hogere opleiding. Derhalve wordt een positief verband verwacht tussen SES en sociale ouderlijke betrokkenheid.

Ten derde zal onderzocht worden wat het verband is tussen sociale ouderlijke betrokkenheid en externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen. Aangezien uit diverse onderzoeken blijkt dat een verhoogde ouderlijke betrokkenheid gerelateerd is aan verminderde externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen (Amato & Rivera, 1999;

Fantuzzo et al., 2004; Reitz et al., 2006), wordt ervan uitgegaan dat het huidige onderzoek deze bevindingen zal repliceren.

Methoden

Steekproef

De steekproef van het huidige onderzoek bestond aanvankelijk uit 107 kinderen met hun vader/moeder. Aangezien het onderzoeksinstrument *Home Observation for the Measurement of the Environment-Middle Childhood* van Caldwell & Bradley (1984) gericht is op kinderen in de leeftijdscategorie zes tot en met tien jaar, werden de vier kinderen die niet binnen deze leeftijdscategorie vielen, verwijderd uit de dataset. Eén ouder had slechts een klein deel van de vragenlijsten ingevuld en is om deze reden ook verwijderd uit de dataset. Hierdoor zijn uiteindelijk de gegevens van 102 respondenten (47 jongens en 55 meisjes) gebruikt voor de analyses. In 95% van de gevallen was de deelnemende ouder de primaire verzorger van het kind en in overige 5% van de gevallen was de ouder niet de primaire verzorger. De kinderen waren afkomstig van 32 basisscholen uit met name Noord-Holland en Zuid-Holland. De gemiddelde leeftijd van de kinderen was 8.02 jaar ($SD = 1.31$) en het grootste deel van de respondenten had de Nederlandse nationaliteit (98%). Wat betreft de ouders had 99% van de vaders en 77% van de moeders een baan.

Meetinstrumenten

Sociaaleconomische status. Om de sociaaleconomische status van gezinnen in kaart te brengen, zijn de vier vragen van de *Family Affluence Scale* (FAS) afgenomen (Wardle, Robb, & Johnson, 2002). Deze vragen zijn geïntegreerd in de *Home Observation for the Measurement of the Environment-Middle Childhood* (HOME-MC). De HOME-MC is een gevalideerd observatie-instrument om de sociale omgeving van kinderen van zes tot en met tien jaar in kaart te brengen (Caldwell & Bradley, 1984). Aan de hand van de vier vragen van de FAS kon de sociaaleconomische status afgeleid worden (Boyce, Torsheim, Currie, &

Zambon, 2006). Een voorbeeld van een dergelijke vraag is: ‘Hoeveel computers heeft het gezin?’, met antwoordcategorieën nul, één en twee of meer. De interne consistentie van de subschaal SES was onvoldoende ($\alpha = .17$). Deze Cronbach’s alpha ligt namelijk ruim onder de minimumeis voor een betrouwbare interne consistentie ($\alpha = .70$) (Leary, 2011).

Externaliserende gedragsproblematiek. Om de externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen te onderzoeken, werd de *Child Behavior Checklist* (CBCL) afgenomen (Achenbach, 1991). De CBCL is een gedragsvragenlijst met 113 vragen die door de primaire opvoeder van jongeren van zes tot en met achttien jaar ingevuld wordt. Het doel van de CBCL is om te onderzoeken of er sprake is van internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek bij jongeren (Achenbach, 1991; Verhulst, Van der Ende & Koot, 1996). In het huidige onderzoek werden de 33 stellingen van de schalen ‘agressief gedrag’ en ‘delinquent gedrag’ gebruikt om de externaliserende gedragsproblematiek van jongeren in de afgelopen zes maanden in kaart te brengen. Een voorbeeld van een beschrijving van de schaal ‘agressief gedrag’ is: ‘Spreekt veel tegen of maakt veel ruzie’. Een voorbeeld van een beschrijving van de schaal ‘delinquent gedrag’ is: ‘Lijkt zich niet schuldig te voelen na zich misdragen te hebben’. Bij elke beschrijving gaf de primaire opvoeder op een 3-punts Likertschaal aan in hoeverre een gedraging van toepassing was op het kind. Gekozen kon worden uit de opties: ‘0 = helemaal niet van toepassing, ‘1 = een beetje of soms van toepassing’ en ‘2 = duidelijk of vaak van toepassing’. Cronbach’s alpha voor de subschaal externaliserende gedragsproblematiek bleek goed te zijn, namelijk $\alpha = .84$.

Sociale ouderlijke betrokkenheid. Met behulp van de *Alabama Parenting Questionnaire* (APQ) van Frick (1991) werd de sociale ouderlijke betrokkenheid in kaart gebracht. De APQ is een vragenlijst voor primaire verzorgers van kinderen van zes tot en met achttien jaar. Met deze vragenlijst kunnen vijf dimensies van ouderlijk opvoedgedrag onderzocht worden, namelijk ouderlijke betrokkenheid, positief opvoeden, gebrekkige

monitoring/supervisie, inconsistente disciplineren en lichaamsstraffen. In het huidige onderzoek werd gekeken naar zeven items (item 1, 4, 7, 14, 15, 20 en 23) van de subschaal *involvement* van de APQ om sociale ouderlijke betrokkenheid in kaart te brengen. Een voorbeelditem van deze subschaal is: 'U heeft een vriendschappelijk gesprek met uw kind'. Aan de hand van een 5-punts Likertschaal kon de primaire opvoeder aangeven in hoeverre deze zeven items van toepassing waren op hun ouderlijk gedrag. Cronbach's alpha van de subschaal sociale ouderlijke betrokkenheid was niet voldoende ($\alpha = 0.48$).

Procedure

De directeuren van diverse reguliere basisscholen (met name in Zuid-Holland en Noord-Holland) werden telefonisch of via de e-mail benaderd met de vraag of zij de ouders van de leerlingen in de leeftijd van zes tot en met tien jaar per brief of mail wilden uitnodigen voor ons onderzoek. Ouders konden toestemming geven voor deelname door het inleveren van het antwoordstrookje dat bij de brief werd geleverd of via de e-mail. In het huidige onderzoek was sprake van een *convenience sample*. De ouders werd nadrukkelijk meegedeeld dat deelname geheel op vrijwillige basis was, dat zij op elk moment konden besluiten hun deelname aan het onderzoek te stoppen en dat de anonimiteit gewaarborgd werd. Door deel te nemen aan het onderzoek, gaven de respondenten blijk van *informed consent*.

Voordat de huisbezoeken plaatsvonden, werden alle student-onderzoekers getraind in het afnemen van de HOME-MC. Deze trainingen werden gegeven om veelvoorkomende vragen en problemen bij de afname van de HOME-MC in kaart te brengen, passende oplossingen te leren zoeken en de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te verhogen. De dataverzameling vond plaats in de periode van oktober 2013 tot en met januari 2014. Respondenten ontvingen geen beloning voor hun deelname, maar voor elk afgelegd huisbezoek werd wel een euro overgemaakt naar Stichting 'Doe een wens'. Daarnaast krijgen ouders die hier interesse in hebben na afloop van het onderzoek een kopie toegestuurd van het

onderzoeksverslag.

Tijdens de huisbezoeken waren zowel de ouder als het betreffende kind aanwezig. Het huisbezoek werd afgelegd door twee student-onderzoekers, waarbij de ene student-onderzoeker het interview afnam en de andere student-onderzoeker de taak van observator had. Beide student-onderzoekers noteerden de scores op het HOME-MC-formulier. In totaal nam de afname van de HOME-MC ongeveer een uur in beslag. Tevens werd de primaire opvoeder gevraagd om de CBCL (voor externaliserende gedragsproblematiek) en de APQ (voor sociale ouderlijke betrokkenheid) in te vullen. Het invullen van de vragenlijsten duurde ongeveer 25 minuten.

Resultaten

Om te bepalen wat het effect is van sociale ouderlijke betrokkenheid in de relatie tussen sociaaleconomische status (SES) en externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen van zes tot en met tien jaar werd allereerst een overzicht verkregen van de psychometrische eigenschappen van de variabelen (zie Tabel 1). Aan de hand van de gestandaardiseerde *skewness* (scheefheid) en *kurtosis* (gepiektheid) werd de normaliteit van de variabelen onderzocht. Wanneer de berekende *skewness* en *kurtosis* tussen de -3 en 3 liggen, is er sprake van een geaccepteerde normaalverdeeltheid (Moore, McCabe & Craig, 2009). De *skewness* en *kurtosis* van de variabelen sociaaleconomische status en sociale ouderlijke betrokkenheid bleken acceptabel te zijn. Voor de variabele externaliserende gedragsproblematiek gold dat de *kurtosis* acceptabel was, maar de *skewness* niet.

Vervolgens werd de normaliteit onderzocht door de aanwezigheid van eventuele uitbijters te controleren met behulp van een boxplot. Bij de variabele subschaal SES waren geen uitbijters waarneembaar. Bij de variabele externaliserende gedragsproblematiek waren drie uitbijters te zien, die 1.5 standaarddeviatie afweken. Bij de variabele sociale ouderlijke betrokkenheid waren negen uitbijters te zien, die 1.5 standaarddeviatie afweken. Bij alle drie

de variabelen waren geen waarden aanwezig die drie standaarddeviaties of meer afweken van het gemiddelde en daardoor als extreme uitbijters opgevat konden worden. Aangezien de aanwezige uitbijters niet als extreme uitbijters gecategoriseerd kunnen worden en dus geen dusdanige invloed hebben op de normaliteit dat er onrealistische resultaten verwacht kunnen worden, is gekozen om deze uitbijters niet te verwijderen uit de dataset.

Tabel 1

Psychometrische eigenschappen van de variabelen

Variabele	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min.	Max.	Std. Skewness	Std. Kurtosis
Sociaaleconomische status	2.63	.35	1.75	3.25	-.13	-1.43
Externaliserende gedragsproblematiek	.19	.16	.00	.64	3.94	.65
Sociale ouderlijke betrokkenheid	3.86	.34	2.86	4.71	-.18	.95

Noot. $N = 102$.

Sociaaleconomische Status en Externaliserende Gedragsproblematiek

Om te onderzoeken of er een verband is tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek is een correlatietoets uitgevoerd. De resultaten van deze toets zijn te vinden in Tabel 2. In het huidige onderzoek wordt bij alle statistische toetsen een significantieniveau van $\alpha = 0.05$ gehanteerd. Uit de Pearson-correlaties bleek dat er geen significant verband was tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek $r(102) = -.032$, $p = .753$.

Tabel 2

Correlatiematrix van de variabelen

Variabele		1.	2.	3.
1. Sociaaleconomische status	Pearson-correlatie Sig. (2-zijdig)	1	1	1
2. Externaliserende gedragsproblematiek	Pearson-correlatie Sig. (2-zijdig)	-.032 .753	1	1
3. Sociale ouderlijke betrokkenheid	Pearson-correlatie Sig. (2-zijdig)	-.118 .237	-.043 .668	1

Noot. $N = 102$.

Sociaaleconomische Status en Sociale Ouderlijke Betrokkenheid

Om een antwoord te krijgen op de vraag of er een verband is tussen SES en sociale ouderlijke betrokkenheid is een correlatietoets uitgevoerd. De resultaten van deze toets zijn te vinden in Tabel 2. Uit de Pearson-correlaties bleek dat er geen sprake was van een significant verband tussen SES en sociale ouderlijke betrokkenheid $r(102) = -.118, p = .237$.

Sociale Ouderlijke Betrokkenheid en Externaliserende Gedragsproblematiek

Om te onderzoeken of er een verband is tussen sociale ouderlijke betrokkenheid en externaliserende gedragsproblematiek is een correlatietoets uitgevoerd. De resultaten van deze toets zijn te vinden in Tabel 2. Uit de Pearson-correlaties bleek dat er geen significant verband was tussen sociale ouderlijke betrokkenheid en externaliserende gedragsproblematiek $r(102) = -.043, p = .668$.

Sociale Ouderlijke Betrokkenheid in de Relatie tussen Sociaaleconomische Status en Externaliserende Gedragsproblematiek

Om te onderzoeken of sociale ouderlijke betrokkenheid als mediator kan fungeren in de relatie tussen sociaaleconomische status en externaliserende gedragsproblematiek, is de

mediatieanalyse van Baron en Kenny (1986) uitgevoerd. De resultaten van deze analyse zijn te vinden in Tabel 3.

Tabel 3

Mediatie-analyse met variabelen sociaaleconomische status (SES), externaliserende gedragsproblematiek (EGP) en sociale ouderlijke betrokkenheid (SOB)

Mediatie-stap	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>b</i> *	<i>t</i>	<i>p</i>
Stap 1: SES → EGP	-.014	.045	-.032	-.315	.753
Stap 2: SES → SOB	-.115	.096	-.118	-1.190	.237
Stap 3a: SES → EGP	-.017	.045	-.037	-.367	.714
Stap 3b: SOB → EGP	-.022	.047	-.047	-.469	.640

Voor de eerste stap van de mediatieanalyse is een enkelvoudige regressieanalyse uitgevoerd met de variabelen SES en externaliserende gedragsproblematiek. Uit deze analyse bleek dat SES geen significante voorspeller is voor externaliserende gedragsproblematiek ($\beta = -.032$, $t(100) = -.315$, $p > 0.05$). De verklaarde variantie is 0.1%, ($R^2 = .001$, $F(1, 100) = .099$, $p > 0.05$), wat zeer laag is.

Voor de tweede stap van de mediatieanalyse werd een enkelvoudige regressieanalyse uitgevoerd met de variabelen SES en sociale ouderlijke betrokkenheid. Uit deze analyse bleek dat SES geen significante voorspeller is voor sociale ouderlijke betrokkenheid ($\beta = -.118$, $t(100) = -1.190$, $p > 0.05$). De verklaarde variantie is 1.4% ($R^2 = .014$, $F(1, 100) = 1.416$, $p > 0.05$), wat ook zeer laag is.

Voor de derde stap van de mediatieanalyse werd een multiële regressieanalyse uitgevoerd om te onderzoeken of de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek gemedieerd wordt door sociale ouderlijke betrokkenheid. Uit deze

analyse bleek dat sociale ouderlijke betrokkenheid -zoals verwacht na de enkelvoudige regressieanalyses- niet als mediator kan fungeren in de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek ($\beta = -.047$, $t(100) = -469$, $p > 0.05$). De verklaarde variantie is 0.3% ($R^2 = .003$, $F(2, 99) = .159$, $p > 0.05$) wat eveneens zeer laag is. In het huidige onderzoek is dan ook geen sprake van mediatie.

Discussie

Dit onderzoek is uitgevoerd om het mediërende effect van sociale ouderlijke betrokkenheid in de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek bij basisschoolleerlingen in kaart te brengen. Ook zijn de verbanden tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek, SES en sociale ouderlijke betrokkenheid, en sociale ouderlijke betrokkenheid en externaliserende gedragsproblematiek onderzocht. Uit de analyses is gebleken dat sociale ouderlijke betrokkenheid geen mediërend effect heeft op de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek. Ook de verbanden tussen genoemde variabelen bleken niet significant te zijn.

De eerste hypothese was dat er een negatief verband zou zijn tussen SES en de ontwikkeling van externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen (Boyle & Lipman, 2002; Dodge et al., 1994; Linver et al., 2002). In het huidige onderzoek werd voor deze hypothese geen bewijs gevonden en bleek SES geen significante voorspeller te zijn voor externaliserende gedragsproblematiek. Aangezien deze resultaten niet stroken met eerdere onderzoeken, waaronder een recente meta-analyse (Letourneau, Duffett-Leger, Levac, Watson, & Young-Morris, 2013) is het aannemelijk dat het ontbreken van bewijs verklaard kan worden door methodologische aspecten. Zo is de interne consistentie van de FAS zeer laag en voldoet het instrument niet aan de gebruikelijke eisen die aan een meetinstrument voor SES worden gesteld, omdat de factoren inkomen en opleidingsniveau van ouders niet werden meegenomen (Boyce et al., 2006; Mueller & Parcel, 1981). Daarnaast waren er in dit

onderzoek relatief weinig kinderen met externaliserende gedragsproblematiek, waardoor de resultaten vertekend kunnen zijn. Ook is het mogelijk dat er sprake is van *confounding variables*, die de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek kunnen verklaren. Zo speelt ook de genetische factor een belangrijke rol bij de ontwikkeling van gedragsproblematiek bij kinderen (Rhee & Waldman, 2002; Silberg et al., 1994). Een andere factor die zowel positieve als negatieve impact kan hebben op de ontwikkeling van gedragsproblematiek bij kinderen is het gedrag van leeftijdsgenootjes (Brendgen, Vitaro, & Bukowski, 2000). Tevens bestaat de mogelijkheid dat niet zozeer SES, maar meer de stress die ouders ervaren door de lage SES, invloed heeft op gedragsproblematiek bij kinderen (MacKenzie et al., 2012; Crnic, Gaze, & Hoffman, 2005).

De tweede hypothese was dat er een positief verband zou zijn tussen SES en sociale ouderlijke betrokkenheid (Conger et al., 1992; Institute for Social and Behavioral Research Iowa State University, z.j.; McLoyd, 1998). In het huidige onderzoek zijn geen bewijzen gevonden voor deze hypothese. Dit kan mogelijk verklaard worden door de beperkingen van het gebruikte meetinstrument voor SES. In de FAS worden namelijk twee belangrijke componenten van SES niet meegenomen, te weten opleiding en inkomen van de ouder (Boyce et al., 2006; Mueller & Parcel, 1981). Daarnaast vertoonden de ouders die deelnamen aan dit onderzoek al een zekere mate van betrokkenheid, door op vrijwillige basis in te stemmen met deelname aan het onderzoek. Indien gebruik gemaakt zou zijn van een gerandomiseerde steekproef, zouden mogelijk andere resultaten gevonden zijn. Ten slotte is het mogelijk dat in het huidige onderzoek het zogenaamde *file-drawer effect* een rol heeft gespeeld (Scargle, 2000). Dit effect houdt in dat onderzoeken met niet-significante resultaten in de bureaulade verdwijnen en zodoende niet gepubliceerd worden. Mogelijk zijn er meer onderzoeken die ook geen verband aantonen tussen SES en sociale ouderlijke betrokkenheid, maar werden deze niet gepubliceerd, wat geleid kan hebben tot vertekening van de theorieën over SES en

sociale ouderlijke betrokkenheid.

De derde hypothese hield in dat een verhoogde sociale ouderlijke betrokkenheid gerelateerd is aan verminderde externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen (Amato & Rivera, 1999; Fantuzzo et al., 2004; Reitz et al., 2006). Voor deze hypothese is in het huidige onderzoek geen bewijs gevonden. Een eerste mogelijke verklaring is dat externaliserende gedragsproblematiek een relatief stabiele factor is in de ontwikkeling van kinderen (Patterson, Capaldi, & Bank, 1991; Rubin & Mills, 1991), waardoor de invloed van sociale ouderlijke betrokkenheid op de basisschoolleeftijd minder van belang is. Een tweede mogelijke verklaring voor deze discrepantie is dat er relatief weinig sprake was van externaliserende gedragsproblematiek en relatief veel sprake was van een hoge mate van sociale ouderlijke betrokkenheid in de steekproef, waardoor er mogelijk een vertekening van de resultaten heeft opgetreden. Ten slotte is een mogelijke verklaring dat sociale ouderlijke betrokkenheid wel invloed heeft op de ontwikkeling van externaliserende gedragsproblematiek, maar dat dit niet, dan wel minder, het geval is bij kinderen van de basisschoolleeftijd. Uit onderzoek bij een steekproef van jongeren met een lage SES is namelijk gebleken dat het verband tussen ouderlijke betrokkenheid en externaliserende gedragsproblematiek het sterkst is bij adolescenten (Frick et al., 1999).

Concluderend kan gesteld worden dat sociale ouderlijke betrokkenheid geen invloed heeft op de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek bij basisschoolleerlingen. Zodoende is er in het huidige onderzoek geen sprake van mediatie. Hoewel het ontbreken van bewijs mogelijk te wijten is aan de beperkingen van dit onderzoek, is het ook denkelijk dat er andere factoren als *confounding variables* hebben opgetreden, zoals genetica (Rhee & Waldman, 2002; Silberg et al., 1994), ouderlijke stress (Crnic, Gaze & Hoffman, 2005; MacKenzie, Nicklas, Waldfogel, & Brooks-Gunn, 2012), invloed van leeftijdsgenoten (Brendgen et al., 2000) of leeftijd (Frick et al., 1999).

Beperkingen

Met de interpretatie van de gevonden resultaten dient rekening gehouden te worden met de beperkingen die dit onderzoek bevat. De belangrijkste beperking van dit onderzoek is het ontbreken van een gerandomiseerde steekproef. Dit onderzoek heeft geen gebruik gemaakt van aselechte toewijzing, maar van een *convenience sample*. Dit houdt in dat scholen en respondenten niet op basis van toeval, maar op basis van beschikbaarheid hebben deelgenomen aan dit onderzoek (Moore et al., 2009). Aangezien ouders er zelf voor konden kiezen om al dan niet deel te nemen aan het onderzoek, heeft er mogelijk een *self-selection bias* opgetreden (Moore et al., 2009). Dit houdt in dat juist de ouders die hoger opgeleid zijn, positiever zijn over hun manier van opvoeden, een hogere SES hebben en meer geïnteresseerd zijn in onderzoek, hebben deelgenomen aan het onderzoek. Dit kan problematisch zijn, aangezien deze groep geen afspiegeling vormt van de Nederlandse bevolking en de resultaten daardoor niet zonder problemen generaliseerbaar zijn naar een andere populatie of situatie. Ook werden in het huidige onderzoek vooral respondenten uit Noord-Holland en Zuid-Holland onderzocht, terwijl onderzoek naar ouders en kinderen uit andere delen van Nederland mogelijk andere resultaten zouden opleveren. Ten slotte had 98% van de respondenten de Nederlandse nationaliteit, terwijl de Nederlandse populatie voor ‘slechts’ 79% uit autochtonen bestaat (CBS, 2013b). Deze discrepantie kan voor problemen zorgen met betrekking tot de generalisatie van de onderzoeksresultaten.

Een volgende beperking van dit onderzoek behelst de relatief kleine steekproef van 107 kinderen met hun vader of moeder. Ook dit feit zorgt ervoor dat de generaliseerbaarheid van het onderzoek beperkt is. Mogelijk is het gebruik van een relatief kleine steekproef de oorzaak van het feit dat de variabele externaliserende gedragsproblematiek niet normaalverdeeld is. Ook deze beperking geeft reden tot voorzichtigheid bij het generaliseren van de resultaten, aangezien het gebruik van niet-normaal verdeelde data de betrouwbaarheid van de

resultaten kan aantasten (Moore et al., 2009).

Een volgende beperking heeft betrekking op het ontbreken van een longitudinaal design in het huidige onderzoek (Martin, Singer, & Willett, 1998). In het huidige onderzoek werden de metingen op één moment verricht met behulp van ouder- en zelfrapportage en is er geen follow-up geweest. Indien de metingen wel op een later tijdstip herhaald waren, konden betrouwbaardere causale uitspraken gedaan worden over de verbanden, terwijl dat bij het huidige onderzoeksdesign niet mogelijk was.

Een andere beperking van dit onderzoek is de lage Cronbach's alpha bij de subschalen SES ($\alpha = .17$) en sociale ouderlijke betrokkenheid ($\alpha = 0.48$). Dit houdt in dat de subschalen SES en sociale ouderlijke betrokkenheid een onacceptabele interne consistentie hebben en daardoor geen acceptabele mate van betrouwbaarheid hebben om deze constructen te onderzoeken (Leary, 2011). Zelfs wanneer items van de subschalen SES en sociale ouderlijke betrokkenheid waren verwijderd, zou geen significante verhoging van Cronbach's alpha hebben opgetreden.

Een volgende beperking van dit onderzoek is het feit dat gebruik gemaakt is van een zelfrapportagelijst om de sociale ouderlijke betrokkenheid te onderzoeken. Hoewel zelfrapportage in veel gevallen wordt gebruikt om een duidelijk beeld te krijgen van bepaalde ouderlijke gedragingen, ligt het gevaar van sociale wenselijkheid op de loer (Moore et al., 2009). Veel ouders hebben namelijk de neiging om positiever op hun handelen te reflecteren dan de werkelijkheid gebiedt, vooral bij precare onderwerpen als opvoedingshandelingen en -vaardigheden. Daarnaast is ook de vragenlijst over externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen door de ouders ingevuld. Wanneer ouders op gedrag van hun kinderen moeten reflecteren, bestaat de mogelijkheid dat zij het gedrag positiever beoordelen dan het in werkelijkheid is. Deze mogelijke vertekening wordt ook wel de *Leniency-bias* genoemd (Linting, 2011).

De laatste beperking van dit onderzoek heeft betrekking op de gebruikte *Family Affluence Scale*, die pretendeert SES te meten. Bij deze schaal wordt voornamelijk gelet op de bezittingen van het gezin om het inkomen en opleidingsniveau te schatten (Boyce et al., 2006), maar wordt het daadwerkelijke inkomen niet onderzocht. Aangezien het inkomen en opleidingsniveau van ouders de belangrijkste voorspellers zijn voor SES (Mueller & Parcel, 1981), was het beter geweest om deze factoren mee te nemen in het onderzoek.

Aanbevelingen en Implicaties

Vervolgonderzoek kan een belangrijke stap zijn naar meer inzicht in factoren die invloed hebben op de relatie tussen SES en externaliserende gedragsproblematiek bij kinderen. Zo is het van belang om met behulp van een gerandomiseerde streekproef en gevalideerde instrumenten verder onderzoek te doen naar andere mediërende effecten dan sociale ouderlijke betrokkenheid, die van invloed kunnen zijn op problemen bij kinderen in armere gezinnen, zoals genetica, ouderlijke stress en invloed van leeftijdsgenoten.

Bovendien is het aan te raden om niet alleen ouderrapportages over gedragsproblematiek van kinderen te gebruiken, maar ook de twee andere vormen van het *Achenbach System of Empirically Based Assessment* te raadplegen (Rescorla, 2005). Zo kan in vervolgonderzoek de *Teacher Report Form* (Achenbach, 1991) ingevuld worden door leerkrachten om eventuele gedragsproblematiek van kinderen vanuit een andere invalshoek te belichten. Leerkrachten maken kinderen namelijk in een andere context mee dan ouders en nemen mogelijk andere gedragingen weer. Daarnaast is het aan te raden om ook jongeren zelf te vragen naar hun gedragsproblematiek, door het voorleggen van de *Youth Self Report* (Achenbach, 1991). Ten slotte zou in vervolgonderzoek gebruik gemaakt moeten worden van intensieve observatiemethoden door de onderzoekers, om hierdoor de sociale wenselijkheid te beperken en een objectiever beeld te krijgen van de gezinssituatie en eventuele gedragsproblematiek.

Hoewel de rol van sociale ouderlijke betrokkenheid in dit onderzoek niet is bevestigd, blijkt uit ander onderzoek dat ouderlijke betrokkenheid wel degelijk van invloed is op problemen van kinderen (Amato & Rivera, 1999; Fantuzzo et al., 2004; Reitz et al., 2006). Een voorbeeld van een interventie die ouderlijke betrokkenheid stimuleert en daardoor gedragsproblemen bij kinderen doet afnemen, is de Behavioral Parenting Training (BPT) (McCart, Priester, Davies, & Azen, 2006). Vooral bij leerlingen van de basisschool blijkt BPT de externaliserende gedragsproblematiek te doen afnemen (McCart et al., 2006). Het blijft dan ook van belang om ouderschapsfactoren als sociale ouderlijke betrokkenheid te stimuleren, zeker bij gezinnen die meer risico hebben op problemen door een lage SES. Een voorbeeld van een interventie die zich richt op ouderschapsfactoren in het algemeen is het van oorsprong Australische Triple-P (Positief Pedagogisch Programma) (Sanders, 1999). Triple-P is ontwikkeld voor ouders van kinderen van 0 - 16 jaar met als doel het ontwikkelen van competent ouderschap om gedragsproblematiek te voorkomen of verminderen. Ten slotte kan geconcludeerd worden dat het zinvol is om zowel ouders als kinderen te betrekken bij interventies, aangezien ouderschapspraktijken en externaliserende gedragsproblematiek van kinderen een bi-directionele invloed op elkaar hebben (Zhang, Chen, Zhang, Zhou, & Wu, 2008).

Referenties

Achenbach, T. M. (1991). *Integrative guide for the 1991 CBCL/4-18, YSR, and TRF profiles*.

Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.

Aker, R. L. (1985). *Deviant behavior: A social learning approach* (3rd ed.), Belmont, CA:

Wadsworth.

Amato, P. R., & Rivera, F. (1999). Paternal Involvement and Children's Behavior Problems.

Journal of Marriage and Family, 61, 375-384.

American Psychological Association (2013). *Socioeconomic status*. Geraadpleegd op

<http://www.apa.org/topics/socioeconomic-status/>

Amone, K. P. (2009). *Examining the link between socio-economic position and mental health*

in early adolescents. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit Medische

Wetenschappen.

Anoula, K., & Nurmi, J-E. (2005). The Role of Parenting Styles in Children's Problem

Behavior. *Child Development*, 76, 1144-1159.

Bakker, J., Denessen, E., & Brus-Laeven, M. (2007). Socio-economic background, parental

involvement and teacher perceptions of these in relation to pupil achievement.

Educational Studies, 33, 175-190.

Baron, R. B., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social

psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of*

Personality and Social Psychology, 51, 1173-1182.

Bean, R. A., Barber, B. K., & Crane, D. R. (2006). Parental support, behavioral control, and

psychological control among African American youth - The relationships to academic

grades, delinquency, and depression. *Journal of Family Issues*, 27, 1335-1355.

- Beyers, J. M., Bates, J. E., Pettit, G. S., & Dodge, K. A. (2003). Neighborhood structure, parenting processes, and the development of youths' externalizing behaviors: A multilevel analysis. *American Journal of Community Psychology, 31*, 35-53.
- Bigelow, B. J. (2006). There's an elephant in the room: The impact of early poverty and neglect on intelligence and common learning disorders in children, adolescents, and their parents. *Developmental Disabilities Bulletin, 34*, 177-215.
- Boeldt, D. L., Rhee, S. H., Dillala, L. F., Mullineaux, P. Y., Schulz-Heik, R. J., Corley, R. P., . . . Hewitt, J. K. (2012). The association between positive parenting and externalizing behavior. *Infant and Child Development, 21*, 85-106.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). New York: Greenwood.
- Boyce, W., Torsheim, T., Currie, C., & Zambon, A. (2006). The Family Affluence Scale as a Measure of National Wealth: Validation of an Adolescent Self-reported Measure. *Social Indicators Research, 78*, 473-487.
- Boyle, M. H., & Lipman, E. L. (2002). Do places matter? Socioeconomic disadvantage and behavioral problems of children in Canada. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 70*, 378-389.
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology, 53*, 371-399.
- Brendgen, M., Vitaro, F., & Bukowski, W. M. (2000). Stability and variability of adolescents' affiliation with delinquent friends: Predictors and consequences. *Social Development, 9*, 205-225.
- Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J. (1997). The effects of poverty on children. *The Future of Children, 7*, 55-71.

- Brubaker, R. G., & Szakowski, A. (2000). Parenting practices and behavior problems among deaf children. *Child & Family Behavior Therapy*, 22, 13-28.
- Caldwell, B. & Bradley, R. (1984). *Home Observation for Measurement of the Environment (HOME) - Revised Edition*. University of Arkansas, Little Rock.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2013). *Armoedesignalement 2013*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2013). *Bevolking; kerncijfers*. Geraadpleegd op [http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37296ned&D1=a&D2=0,10,20,30,40,50,60,\(1-1\),1&HD=130605-0924&HDR=G1&STB=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37296ned&D1=a&D2=0,10,20,30,40,50,60,(1-1),1&HD=130605-0924&HDR=G1&STB=T)
- Conger, R. D., Conger, K. J., Elder, G. H., Lorenz, F. O., Simons, R. L., & Whitbeck, L. B. (1992). A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys. *Child Development*, 63, 526-541.
- Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development*, 14, 117-132.
- Denessen, E., Slegers, P., Driessen, G., & Smit, F. (2001). Culture differences in education implications for parental involvement and educational policies. In F. Smit, K. van der Wolf & P. Slegers (Eds.), *A bridge to the future: collaboration between parents, schools and communities* (pp. 55-65). Nijmegen: ITS.
- Dishion, T. J., & McMahon, R. J. (1998). Parental monitoring and the prevention of child and adolescent problem behavior: a conceptual and empirical formulation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1, 61-75.
- Dodge, K. A., Pettit, G. S., Bates, J. E. (1994). Socialization mediators of the relation between socioeconomic status and child conduct problems. *Child Development*, 65, 649-665.

Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Reiser, M., ...

Guthrie, I. K. (2001). The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child Development, 72*, 1112-1134.

Epstein, J. L. (1995). School/family/community partnerships: Caring for the children we share. *Phi Delta Kappan, 76*, 701-712.

Emerson, E., & Hatton, C. (2007). Poverty, socio-economic position, social capital and the health of children and adolescents with intellectual disabilities in Britain: A replication. *Journal of Intellectual Disability and Research, 51*, 866-874.

Fantuzzo, J. W., Davis, G. Y., & Ginsburg, M. D. (1995). Effects of parent involvement in isolation or in combination with peer tutoring on student self-concept and mathematics achievement. *Journal of Educational Psychology, 87*, 272-281.

Fantuzzo, J. W., McWayne, C., Perry, M. A., & Childs, S. (2004). Multiple dimensions of family involvement and their relations to behavioral and learning competencies for urban, low income children. *School Psychology Review, 33*, 467-480.

Fantuzzo, J. W., Tighe, E., & Childs, S. (2000). Family involvement questionnaire: A multivariate assessment of family participation in early childhood education. *Journal of Educational Psychology, 92*, 367-376.

Farrington, D. P. (1978). The family backgrounds of aggressive youths. In L. Hersov, M. Berger, & D. Shaffer (Eds.), *Aggression and antisocial behavior in childhood and adolescence* (pp. 73-93). Oxford: Pergamon.

Farrington, D. P. (1991). Childhood aggression and adult violence: Early precursors and later life outcomes. In D. J. Pepler, & K. H. Rubin (Eds.), *The development and treatment of childhood aggression* (pp. 5-29). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Finders, M., & Lewis, C. (1994). Why some parents don't come to school. *Educational Leadership, 51*, 50-54.

- Frick, P. J. (1991). *The Alabama Parenting Questionnaire. Unpublished rating scale.*
University of Alabama, Tuscaloosa.
- Frick, P. J., Christian, R. E., & Wootton, J. M. (1999). Age trends in the association between parenting practices and conduct problems. *Behavior Modification, 23*, 106-128.
- Gaertner, A. E., Fite, P. J., & Colder, C. R. (2010). Parenting and friendship quality as predictors of internalizing and externalizing symptoms in early adolescence. *Journal of Child and Family Studies, 19*, 101-108.
- Institute for Social and Behavioral Research Iowa State University (z.j.), *Range Conger.*
Geraadpleegd op <http://www.isbr.iastate.edu/staff/Personals/rdconger/>
- Kalff, A. C., Kroes, M., Vles, J. S. H., Hendriksen, J. G. M., Feron, F. J., Steyaert, J., . . . Van Os, J. (2001). Neighbourhood level and individual level SES effects on child problem behaviour: a multilevel analysis. *Journal of epidemiology and community health, 55*, 246-250.
- Kirkhaug, B., Drugli, M. B., Klöckner, C. A., & Mørch, W-T. (2013). Association between parental involvement in school and child conduct, social, and internalizing problems: teacher report. *Educational Research and Evaluation: An International Journal on Theory and Practice, 19*, 346-361.
- Kong, N. Y., & Carta, J. J. (2013). Responsive interaction interventions for children with or at risk for developmental delays: A research synthesis. *Topics in Early Childhood Special Education, 33*, 4-17.
- Kovacs, M., & Devlin, B. (1998). Internalizing disorders in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 39*, 47-63.
- Letourneau, N. L., Duffett-Leger, L., Levac, L., Watson, B., & Young-Morris, C. (2013). Socioeconomic status and child development: A meta-analysis. *Journal of emotional and behavioral disorders, 21*, 211-224.

- Linting, M. (2011). Response bias. In M. Linting (Ed.), *Introduction to research methods the social and behavioural sciences* (pp. 357-359). Harlow, Essex: Pearson Education Limited.
- Linver, M. R., Brooks-Gunn, J., & Kohen, D. E. (2002). Family processes as pathways from income to young children's development. *Developmental psychology*, *38*, 719-734.
- López, G.R. (2001). The value of hard work: Lessons on parental involvement from an (im)migrant household. *Harvard Educational Review*, *71*, 416–437
- MacKenzie, M. J., Nicklas, E., Waldfogel, J., & Brooks-Gunn, J. (2012). Corporal punishment and child behavioural and cognitive outcomes through 5 years of age: Evidence from a contemporary urban birth cohort study. *Infant and Child Development*, *21*, 3-33.
- Martin, N. C., Singer, J. D., & Willett, J. B. (1998). The design and analysis of longitudinal studies of development and psychopathology in context: Statistical models and methodological recommendations. *Development and Psychopathology*, *10*, 395-426.
- McCart, M. R., Priester, P. E., Davies, W. H., & Azen, R. (2006). Differential effectiveness of behavioral parent-training and cognitive-behavioral therapy for antisocial youth: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *34*, 527-543.
- McLeod, J. D., Shanahan, M.J. (1993). Poverty, parenting and children's mental health. *American Sociological Review*, *58*, 351-366.
- Mc Loyd, V. C. (1998). Socioeconomic disadvantage and child development. *American psychologist*, *53*, 185-204.
- Moore, D. S., McCabe, G. P., & Craig, B. A. (2009). *Introduction to the practice of statistics*. New York, NY: Freeman and Company.
- Mueller, C. W., & Parcel, T. L. (1981). Measures of socioeconomic status: alternatives and recommendations. *Child Development*, *52*, 13-30.

- Patterson, G. R., Capaldi, D., & Bank, L. (Eds.). (1991). *An early starter model for predicting delinquency*. Hillsdale, NJ, England: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Patterson, C. J., Kupersmidt, J. B., & Vaden, N. A. (1990). Income level, gender, ethnicity, and household composition as predictors of children's school-based competencies. *Child Development, 61*, 485-494.
- Pearce, M. J., Jones, S. M., Schwab-Stone, M. E., & Ruchkin, V. (2003). The protective effects of religiousness and parent involvement on the development of conduct problems among youth exposed to violence. *Child Development, 74*, 1682-1696.
- Reitz, E., Deković, M., & Meijer, A. M. (2006). Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behaviour in early adolescence: Child behaviour as moderator and predictor. *Journal of Adolescence, 29*, 419-436.
- Rescorla, L. A. (2005). Assessment of young children using the Achenbach system of empirically based assessment (ASEBA). *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 11*, 226-237.
- Reynolds, A. J. (1992). Comparing measures of parental involvement and their effects on academic achievement. *Early Childhood Research Quarterly, 7*, 441-462.
- Rhee, S. H., & Waldman, I. D. (2002). Genetic and environmental influences on antisocial behavior: A meta-analysis of twin and adoption studies. *Psychological Bulletin, 128*, 490-529.
- Rubin, K. H., & Mills, R. S. (1991). Conceptualizing developmental pathways to internalizing disorders in childhood. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement, 23*, 300-317.
- Rutter, M. (1981). The city and the child. *American Journal of Orthopsychiatry, 51*, 610-625.

- Sanders, M. R. (1999). Triple P-Positive Parenting Program: Towards an empirically validated multilevel parenting and family support strategy for the prevention of behavior and emotional problems in children. *Clinical Child and Family Psychology Review, 2*, 71-90.
- Scargle, J. D. (2000). Publication bias: the “file-drawer” problem in scientific inference. *Journal of Scientific Exploration, 14*, 91-106.
- Shaffer, A., Lindheim, O., Kolko, D. J., & Trentacosta, C. J. (2013). Bidirectional relations between parenting practices and child externalizing behavior: A cross-lagged panel analysis in the context of a psychosocial treatment and 3-year follow-up. *Journal of Abnormal Child Psychology, 41*, 199-210.
- Shun-Wing, N. (2000). The impact of social class difference on parent involvement in school education in Hong Kong. *Educational Journal, 28*, 35-61.
- Silberg, J. L., Erickson, M. T., Meyer, J. M., Eaves, L. J., Rutter, M. L., & Hewitt, J. K. (1994). The application of structural equation modeling to maternal ratings of twins’ behavioral and emotional problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 62*, 510-521.
- Stoep, J., Bakker, J., & Verhoeven, L. (2002). Parental and teacher commitment to emergent literacy development. In: L. Verhoeven, C. Elbro, & P. Reitsma (Eds.) *Precursors of functional literacy* (pp. 249–264). Amsterdam and Philadelphia, PA, John Benjamins.
- Tett, L. (2004). Parents and school communities in Japan and Scotland: contrasts in policy and practice in primary schools. *International Journal of Lifelong Education, 23*, 259-273.
- Verhulst, F. C. (2008). *De ontwikkeling van het kind* (9e dr.). Koninklijke Van Gorcum: Assen.

Verhulst, F. C., Van der Ende, J., & Koot, H. M. (1996). *Handleiding voor de CBCL/4-18*.

Rotterdam: Sophia Kinderziekenhuis, Erasmus MC.

Wardle, J., Robb, K., & Johnson, F. (2002). Assessing socioeconomic status in adolescents:

the validity of a home affluence scale. *Journal of Epidemiology and Community*

Health, 56, 595-599.

Zhang, X., Chen, H., Zhang, G., Zhou, B., & Wu, W. (2008). A longitudinal study of parent

child relationships and problem behaviors in early childhood: Transactional model.

Acta Psychologica Sinica, 40, 571-582.